

ม้ากับคน ในสายสัมพันธ์และการควบคุม

ความเป็นมาของม้าเลี้ยง

นักโบราณคดีจูเลียต คลัตตัน-บร็อก กล่าวว่า “สัตว์เลี้ยงแตกต่างจากสัตว์ป่าตรงที่มันพึ่งพาอาศัยมนุษย์และจะอยู่ใกล้ชิดมนุษย์ด้วยความสมัครใจของมันเอง” (Clutton-Brock, 1987) แม้ว่าภาพม้าจะปรากฏในศิลปะถ้ำยุคหินเก่าเมื่อประมาณ 30,000 ปีก่อนคริสตกาล แต่เป็นเพียงม้าป่าที่ถูกล่าเพื่อเอาน้ำมาบริโภค สันนิษฐานว่าม้าป่ามีหัวใหญ่ สีสน้ำตาลอ่อน คอหนา แขนงคอตตั้งตรง และขาอ่อนข้างสั้นและแข็งแรง นักมานุษยวิทยา เดวิด แอนโทนี กล่าวว่าแหล่งวัฒนธรรมบริเวณชายฝั่งทะเลดำตอนเหนืออาจจะเป็นพื้นที่ที่ม้าถูกเลี้ยงในยุคแรก ๆ (Anthony, 2007) ทั้งนี้บริเวณดังกล่าวเป็นทุ่งหญ้าสเตปป์เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ การศึกษาทางด้านพันธุกรรมสันนิษฐานว่าม้าที่มนุษย์เลี้ยงเพื่อใช้งานมีถิ่นกำเนิดในเขตทุ่งหญ้าสเตปป์ทางตะวันตกของยูเรเชีย โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำโวลกา-ดอนตอนล่าง และช่วง 2,000 ปี ก่อนคริสตกาล ม้าเลี้ยงก็ขยายตัวไปทั่วทวีปยูเรเชีย (Librado et al., 2021; Taylor, 2024) สายพันธุ์ม้าถูกปรับปรุงมาโดยตลอดโดยฝีมือของมนุษย์เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการขนส่ง การเดินทางไกล การทำงานในภาคเกษตรกรรม การแข่งขันจนถึงการใช้ในสนามรบ การเลี้ยงม้าในยุโรปค่อยแพร่กระจายจากภาคตะวันตกไปสู่ภาคตะวันออกและเอเชียกลาง ในช่วง 3,300–2,600 ปีก่อนคริสตกาล บริเวณทวีปยูเรเชียบริเวณที่ราบสเตปป์อนติค-แคสเปียน มีวัฒนธรรมยัมนาย่า (Yamnaya) หรือวัฒนธรรมหลุมฝังศพซึ่งอยู่ในช่วงปลายยุคทองแดงถึงต้นยุคสำริด คำว่า “ยัมนาย่า” เป็นภาษารัสเซียแปลว่า “เกี่ยวกับหลุม” เนื่องจากมีการค้นพบเนินดินสำหรับสร้างหลุมฝังศพ นักโบราณคดีเชื่อว่ามนุษย์ในวัฒนธรรมยัมนาย่าเป็นบรรพบุรุษผู้พูดภาษาอินโด-ยูโรเปียนในปัจจุบัน (Indo-European languages) รวมทั้งยังเป็นสังคมที่รู้จักการเลี้ยงสัตว์ การประมง การหาอาหาร การผลิตเครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือ และอาวุธ ชาวยัมนาย่าเป็นชนเผ่าเร่ร่อนหรือกึ่งเร่ร่อน มีระบบหัวหน้าเผ่า และใช้ม้าในการต่อเนืองสัตว์ขนาดใหญ่ รวมถึงใช้เกวียนและรถลากในการเดินทางระยะไกล (Anthony, 2023)

ชาวยัมนาย่าเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการขี่ม้า จากการค้นพบซากศพของชาวยัมนาย่าจำนวน 5 ศพ ซึ่งมีอายุระหว่าง 3,021 ถึง 2,501 ปีก่อนคริสตกาล จากเนินดินฝังศพในโรมาเนีย บัลแกเรีย และฮังการี พบว่ารูปร่างของกระดูกเกี่ยวข้องกับการขี่ม้า (Trautmann et al., 2023) นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์พิจารณาว่าการใช้ม้าเป็นพาหนะเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ทั้งเรื่องการติดต่อข้ามวัฒนธรรมและการอพยพย้ายถิ่น ในช่วงยุคบาบิโลนโบราณ (2,000 ปีก่อนคริสตกาล) พบภาพและข้อความในอักษรลิ่ม (cuneiform) เกี่ยวกับการขี่ม้า คาดว่าการจัดตั้งกองทหารม้าเพิ่งเริ่มในช่วง 2,000 ปีก่อนคริสตกาล มีข้อสันนิษฐานว่าบริเวณประเทศยูเครน และแหล่งโบราณคดีโบไต (Botai) ในคาซัคสถานช่วงยุคหินใหม่ อาจจะเป็นพื้นที่

ต้นกำเนิดของการเลี้ยงม้า (Levine, 2005; Outram et al., 2009; Taylor & Barrón-Ortiz, 2021) หลักฐานการขี่ม้าโดยมนุษย์มาจากร่องรอยการสึกหรอของฟันที่เกิดจากเหล็กบงเหียน พบมูลม้าเป็นชั้น ๆ ในหลุมที่เคยเป็นบ้าน ยังพบหลักฐานการรีดนมม้า พบไขมันจากนมม้าซึมเข้าไปในเศษเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุเก่าถึง 3,500 ปีก่อนคริสตกาล (Outram et al., 2009)

ในช่วง 1,500-1,000 ปีก่อนคริสตกาล ม้าถูกนำมาใช้ลากรถม้าอย่างแพร่หลาย เช่น ใน ตะวันออกใกล้ กรีซ และทุ่งหญ้าสเตปป์ยูเรเชีย (Levine, 2005) ช่วง 1,400 ก่อนคริสตกาล พบจารึกคิกกูลี (Kikkuli) ของชาวฮิตไทต์อธิบายถึงการเพาะพันธุ์และการฝึกม้า (Bukalov, 2024) ข้อความในจารึกคิกกูลี อธิบายสูตรการฝึกฝน การออกกำลังกายและการให้อาหารม้าตลอดระยะเวลา 214 วัน การดูแลม้า ได้แก่ การลูบไล้ล้างตัวด้วยน้ำอุ่น และให้อาหารด้วยข้าวโอ๊ต ข้าวบาร์เลย์ และหญ้าแห้งอย่างน้อยวันละสามครั้ง การวิ่งเหยาะ ๆ จะมีการหยุดพักเป็นระยะเพื่อให้ม้าได้ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ นักรบชาวฮิตไทต์ใช้รถม้าในการสู้รบและสามารถครอบครองดินแดนตุรกี ซีเรีย เลบานอน และอิรักตอนเหนือ (Nyland, 1993) ช่วง 800-700 ปีก่อนคริสตกาลในเทือกเขาอัลไตและอัลซีเรีย พบหลักฐานเกี่ยวกับบงเหียน อานม้าและอุปกรณ์เทียมม้าอื่น ๆ (Levine, 2005) สันนิษฐานว่าระหว่าง 1,300 ถึง 800 ปีก่อนคริสตกาลมีการบันทึกเกี่ยวกับการฝึกหัดขี่ม้าอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ในคัมภีร์ฤคเวทยุคสำริดตอนปลายมีบทสรรเสริญชายหนุ่มที่สามารถขี่ม้าได้ ในบันทึกของโฮเมอร์ กล่าวไว้ในโอดิสซีย์ (ยูลิสซีส) เกี่ยวกับการใช้รถม้าลากเพื่อขนส่งนักรบไปยังสนามรบ และเรื่องราวของชาวคิโคเนียที่สู้รบบนหลังม้า (Bukalov, 2024)

ในช่วงยุคหินกลาง ยุคหินใหม่ และยุคทองแดง พบกระดูกม้าในแหล่งโบราณคดีบริเวณภาคพื้นยุโรปจำนวนมาก หลุมฝังศพ 16 แห่งจากวัฒนธรรมซินทาสตาในรัสเซียและเปโตรฟกาในคาซัคสถาน (Sintashta and Petrovka cultures) ช่วง 2,100-1,700 ปีก่อนคริสตกาล ในหลุมฝังศพพบหัวและกีบของม้าคู่หนึ่งฝังรวมกับรถม้า (Bukalov, 2024) กระดูกของม้าป่าถูกพบในแหล่งโบราณคดีของวัฒนธรรมฉีเจียและซีบา มีอายุเก่าแก่ระหว่าง 2,000-1,600 ก่อนคริสตกาล ตั้งอยู่ในมณฑลกานซูและมณฑลทางตะวันตกเฉียงเหนือของจีน (Linduff, 2003) นอกจากนั้น หลักฐานโครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีในซีเรียหรือไกวและซีโกวทางตะวันออกของซินเจียงบ่งชี้ว่า ช่วง 400 ปีก่อนคริสตกาล มีการฝึกฝนการขี่ม้าและการยิงธนูบนหลังม้าตามแนวชายแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือของจีน (Li et al., 2020) นอกจากนั้น มีการค้นพบกระดูกม้าและเหล็กบงเหียนม้าในแหล่งโบราณคดีวัฒนธรรมสุสานคันธารา (ประมาณ 1,200 - 800 ปีก่อนคริสตกาล) ในหุบเขาสวัต ประเทศปากีสถาน (Azzaroli, 1975) ในปี ค.ศ. 2008 นักโบราณคดีได้ค้นพบภาพเขียนบนหินในเขตรัมบาลินทางตอนเหนือของโซมาเลีย ซึ่งเป็นหนึ่งในภาพวาดนักล่าบนหลังม้าที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่เคยพบ ภาพเขียนบนหินนี้มีรูปแบบศิลปะอะริโอเปีย-อาหรับ และมี

อายุระหว่าง 1,000 ถึง 3,000 ปีก่อนคริสตกาล (Mire, 2008) การขี่ม้าของมนุษย์นับเป็นเทคนิคในการล่าสัตว์ที่สำคัญและเป็นแบบแผนสังคมที่มีการตั้งถิ่นฐาน

การเลี้ยงม้าให้เชื่อง

ม้าเลี้ยงในปัจจุบันจัดอยู่ใน สายพันธุ์โฮลาร์กติก (Holarctic species) (Weinstock et al., 2005) ที่มาของม้าป่ามีกำเนิดในทวีปอเมริกาและค่อย ๆ แพร่พันธุ์ไปในทวีปยูเรเชียผ่านทางดินแดนอแลสกาถึงรัสเซีย หลังสิ้นยุคยุคน้ำแข็ง ภูมิอากาศโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้สายพันธุ์ม้าป่าหลายชนิดสูญพันธุ์ในทวีปอเมริกา และมีหลงเหลือรอดในบางส่วนของทวีปยูเรเชีย ปัจจุบันม้าป่าสายพันธุ์เปรเซวาลสกีที่พบในมองโกเลียกำลังใกล้สูญพันธุ์ (Lau et al., 2009) นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าสายพันธุ์ม้าเลี้ยงมีการเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมมายาวนาน โดยเฉพาะ ยีน ZFPM1 เกี่ยวข้องกับการควบคุมอารมณ์ ยีนนี้อาจทำให้ม้าเชื่องขึ้นและฝึกง่ายขึ้น (Librado et al., 2021) การทำให้ม้าเชื่องยังถูกมองว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ม้ามามีชีวิตรอดในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป ในเขตยูเรเชียมีสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่รอดของม้าได้ดีกว่าทวีปอเมริกา ม้ามักมีพฤติกรรมอยู่รวมกันเป็นฝูงและต้องการเพื่อนเพื่อความอยู่รอด (Budiansky, 1997) รูปแบบหนึ่งของการเลี้ยงม้าให้เชื่องคือการเลี้ยงลูกม้าไว้เป็นสัตว์เลี้ยง ส่วนม้าโตเต็มวัยจะถูกฆ่าเพื่อเอาเนื้อไปบริโภค ลูกม้าที่เลี้ยงไว้เมื่อโตเต็มวัยจะถูกนำไปผสมพันธุ์จนเกิดลูกที่มีความเชื่องและกลายเป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์ การนำลูกสัตว์มาเลี้ยงยังพบได้ในวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายแห่งซึ่งบ่งบอกว่าลูกสัตว์คือที่มาของการเป็นสัตว์เลี้ยงที่มนุษย์นำมาอยู่ร่วมในสังคม อย่างไรก็ตาม ชนพื้นเมืองในอเมริการู้จักการขี่ม้ามานานแต่พวกเขาไม่ได้ผสมพันธุ์ม้าป่า เพียงแต่นำมาเลี้ยงและใช้งานโดยผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ ลูกของมันจะคุ้นเคยกับการเกิดและเติบโตในชุมชนมนุษย์

ชนเผ่าอะปาเช่ในอเมริกาคือกลุ่มคนที่มีความเชี่ยวชาญในการขี่ม้า เนื่องจากคุ้นเคยกับการค้ากับชาวสเปนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทักษะการขี่ม้าของอะปาเช่ เปลี่ยนบทบาทพวกเขาไปเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านความเร็ว ทำให้สามารถขยายอาณาเขตและกลายเป็นนักรบที่น่าเกรงกลัว นักโจมตีที่รวดเร็ว เป็นนักรบกระตือรือร้นที่เก่งกาจ มักกลายเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งและการมีบทบาททางสังคมของชาวอะปาเช่ ม้าจึงเป็นมิตรและจิตวิญญาณของอะปาเช่ (Hämäläinen, 2003; Seymour, 2013) นักมานุษยวิทยา คลาร์ก วิลเลอร์ (1914) กล่าวว่าช่วงทศวรรษ 1630 เมืองทาออสของชนเผ่าปูเอโบลในเขตตะวันตกของอเมริกาคือศูนย์กลางการค้าสำคัญระหว่างชนเผ่าพื้นเมืองกับชาวสเปน ช่วงที่ชาวสเปนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบภาคตะวันตกของอเมริกามักเจอการปล้นแย่งชิงม้าจากชนพื้นเมืองบ่อย ๆ การปล้นม้าถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายของการใช้ม้าในหมู่ชาวอินเดียนพื้นเมือง ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการผสมพันธุ์ระหว่างม้าเลี้ยงและม้าป่า ทำให้เกิดม้าสายพันธุ์ลูกผสมที่

ชนพื้นเมืองนำมาเลี้ยงและใช้งาน อย่างไรก็ตาม เมื่อม้ามีความสำคัญและเป็นพาหนะในกลุ่มชนพื้นเมืองอินเดียนในอเมริกา ทำให้เกิดการติดต่อกันระหว่างเผ่าดำเนินไปอย่างรวดเร็วและเป็นปัจจัยที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างเผ่ามีความรุนแรงมากขึ้น (Lawrence, 1985)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับม้า

การขี่ม้าถือเป็นวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เพราะมนุษย์ต้องรู้จักลักษณะนิสัยและอารมณ์ของม้า ขณะเดียวกันก็ต้องฝึกม้าให้ยอมรับคำสั่งเพื่อประโยชน์ในการขี่ (Thompson & Birke, 2014) เห็นได้จากวัฒนธรรมควาบบอยที่มนุษย์ควบคุมม้าด้วยเทคนิคและอุปกรณ์ต่าง ๆ (Patton, 2003) ในการขี่ม้าและแข่งม้า มนุษย์กับม้าจะต้องรวมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Smith, 2015) ทำให้เกิดวิทยาศาสตร์ของการขี่ม้า (Equitation science) โดยการประเมินตรวจสอบศักยภาพของคนกับม้าอย่างเป็นระบบ (Boot & McGreevy, 2015) ซึ่งความรู้เกี่ยวกับการขี่ม้าย้อนไปถึงยุคกรีก โดยซีโนโฟนเป็นผู้เขียนตำราการขี่ม้า มีการอธิบายถึงจริยศาสตร์ม้า (equine ethology) และทฤษฎีการเรียนรู้ มุ่งเน้นการทำความเข้าใจสัญชาตญาณตามธรรมชาติ โครงสร้างทางสังคม และการรับรู้ของม้า โดยการสังเกตม้าในสภาพแวดล้อมที่เป็นป่า เพื่อปรับปรุงวิธีการเลี้ยงม้าบ้านให้ดียิ่งขึ้น เซโนโฟนแนะนำว่าไม่ควรฝึกม้าด้วยความโกรธและไม่ควรดั่งบังเหียนแรงเกินไป ซึ่งต่างไปจากการฝึกม้าในปัจจุบันที่มุ่งควบคุมม้าให้เชื่อฟังภายใต้หลักการมนุษย์ต้องเหนือกว่าสัตว์ (Dominance-based training) การฝึกม้ายังกล่าวถูกวิจารณ์อย่างหนักเพราะเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างม้ากับคน

การฝึกม้าในปัจจุบัน หันมาสนใจสวัสดิภาพและความปลอดภัยของม้า หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงและการทำร้ายม้า ตระหนักว่าม้าแต่ละตัวมีนิสัยเฉพาะตัวและตอบสนองต่อสิ่งเร้าแตกต่างกัน จึงต้องใช้วิธีการที่ยืดหยุ่นมากกว่าการฝึกตามกฎที่แข็งตัว รวมทั้งทำให้ม้าเกิดความผ่อนคลาย เพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือที่ดี (Boot & McGreevy, 2015) ปัจจุบันการฝึกขี่ม้าจึงพยายามกลับไปหาศาสตร์แบบโบราณเพื่อสร้างศิลปะของการขี่ม้าที่รวมคนกับม้าเข้าด้วยกัน บางประเทศเช่นฝรั่งเศสพยายามเสนอให้บรรจุศิลปะการขี่ม้าของฝรั่งเศสให้เป็นมรดกโลกทั้ง ๆ ที่วัฒนธรรมการขี่ม้าเป็นการแลกเปลี่ยนข้ามจากหลายวัฒนธรรม มิใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง (Adelman & Thompson, 2017) ในประเทศโมร็อกโก มีศิลปะของการขี่ม้าเรียกว่า “ทบูริดา” (Tbourida) เป็นการแสดงขี่ม้าเพื่อให้นักท่องเที่ยวชม โดยเป็นการจำลองเหตุการณ์โจมตีของทหารม้าในอดีต โดยผู้ขี่ม้าในชุดพื้นเมืองควาบบ้าพร้อมกันและยิงปืนพร้อมกัน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคีและประวัติศาสตร์ของชนเผ่า การแสดงนี้ยูเนสโกรับรองให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Tally, 2017) การขี่ม้าในสังคมสมัยใหม่ต่างไปจากอดีต เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการขี่ม้าค่อนข้างสูงและเป็นกีฬาของคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ทำให้การขี่ม้าในชมรมและสโมสรเป็นเรื่องของคนรวยเท่านั้น (Adelman & Thompson, 2017)

นักมานุษยวิทยา Korkmaz (2025) วิเคราะห์ว่าการฝึกขี่ม้าในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในสนามฝึกม้าคือการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric value) การคิดและการตัดสินใจของมนุษย์จะมีความสำคัญมากกว่าการตัดสินใจของม้า ม้าที่ถูกควบคุมจึงเป็นเพียง “เครื่องมือ” ที่มนุษย์ใช้เพื่อการขี่และแข่งขัน กรณีศึกษาสโมสรขี่ม้าในเมืองอังการ่าประเทศตุรกี พบว่าเป็นชุมชนที่มีคนหลากหลายในด้านอายุและฐานะทางสังคม ทั้งคนดูแลม้า ผู้ฝึกสอน นักขี่ม้า นักเรียนฝึกขี่ม้า และครอบครัวของนักเรียน ผู้ฝึกสอนขี่ม้าเป็นผู้มีอำนาจมากที่สุด เพราะสามารถสั่งการม้าและนักเรียนฝึกขี่ม้าได้ คนที่มาเรียนขี่ม้ามีทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีเป้าหมายต่างกัน บางคนฝึกไปเพื่อแข่งขัน บางคนฝึกเพื่อเป็นงานอดิเรก เป็นกิจกรรมสันทนาการ เป็นการเข้าสังคม ผู้มาเรียนขี่ม้าเห็นว่าการขี่ม้าเป็นกิจกรรมทางกายและช่วยผ่อนคลาย หลีกหนีจากความเครียดในชีวิตประจำวัน นักขี่ม้าสนใจการสร้างมิตรภาพและเพื่อนในกลุ่มที่มาเรียนด้วยกัน นอกจากนี้ครอบครัวของผู้เรียนจะมีปฏิสัมพันธ์กับม้าอย่างผิวเผิน เช่น การเฝ้าดู การสังเกตกิจกรรมของลูก ๆ ในแง่เศรษฐกิจ ผู้สอนขี่ม้าได้รับเงินค่าจ้างในการสอน ในขณะที่ผู้เรียนคือคนจ่ายเงินในการเข้าร่วมกิจกรรมและการฝึกขี่ม้า รวมถึงการซื้อสินค้าในสโมสรขี่ม้า

การศึกษาของ Korkmaz (2025) มีโอกาสสังเกตพฤติกรรมของม้าในพื้นที่ขี่ม้า คอกม้า และพื้นที่คอกของครอบครัว พร้อมทั้งบันทึกปฏิสัมพันธ์ของคนกับม้า รหัสทางภาษา และการมีส่วนร่วมต่าง ๆ มีการสัมภาษณ์คนดูแลม้า ครูฝึก นักขี่ม้า และผู้มาเยี่ยมชม เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับม้าในมิติทางอารมณ์ จริยธรรม และการปฏิบัติ มีการวิเคราะห์ผังพื้นที่ของสโมสรขี่ม้าเพื่อประเมินว่าการจัดระเบียบเชิงพื้นที่มีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับม้าอย่างไร Korkmaz (2025) พบว่ารูปแบบทางสังคมในสโมสรขี่ม้านั้นเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน ครูฝึกม้าเห็นว่าม้าจำเป็นต้องวิ่งออกกำลังกายเป็นประจำ มิเช่นนั้นมันจะป่วย รวมทั้งการบังคับให้ม้าวิ่งเป็นวงกลมด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าโดยไม่มีมนุษย์ขี่ สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีอำนาจสั่งม้า สนามขี่ม้าและคอกม้าถูกออกแบบมาเพื่อจำกัดการเคลื่อนไหวของม้า ปราศจากพื้นที่ให้ม้าได้พักผ่อนหรือใช้ชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ ส่งผลให้ม้าเกิดความเครียด เช่น การร้องเสียงแหลมอย่างต่อเนื่อง การเตะประตู หรือพยายามกัดมนุษย์ เป็นต้น

Korkmaz (2025) ยังระบุว่าในขณะที่มนุษย์สามารถเข้าถึงพื้นที่ทางสังคมที่กว้างขวาง เช่น ร้านอาหาร สนามเทนนิส และพื้นที่โยคะ มักกลับถูกเลี้ยงไว้ในสถานที่ที่โดดเดี่ยวและห่างไกลคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในสโมสรขี่ม้าจึงถูกกำหนดโดยประโยชน์ใช้สอยของมนุษย์เป็นหลัก การออกแบบพื้นที่สโมสรยังจำกัดปฏิสัมพันธ์ตามธรรมชาติระหว่างม้าด้วยกัน ลดทอนปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของพวกมันเหลือเพียงการติดต่อทางสายตาหรือการไต่ยืน ปราศจากการอยู่ร่วมกันทางกายภาพ สิ่งนี้คือการจำกัดอิสรภาพและพลวัตทางสังคมตามธรรมชาติของม้า นอกจากนี้ ภาษาที่ใช้ควบคุมมายังบ่งบอกถึงการแบ่งแยก เช่น “ม้าดี” “ม้าดี้อ” “ม้าเชื่อฟัง” “ม้าขยัน” เป็นการนิยามโดยใช้ความคิดของมนุษย์ตัดสิน ทำให้ม้าถูกลดทอนเป็นเพียงสิ่งที่ทำหน้าที่สนองความต้องการของ

มนุษย์ เป็นการควบคุมพฤติกรรมม้าให้อยู่ในระเบียบและโลกทัศน์ของมนุษย์ ภายใต้สโมสรม้าจึงเต็มไปด้วยระเบียบที่ลดทอนความรู้สึกและความต้องการของม้า เช่น ม้าที่มักส่งเสียงร้องหรือส่ายหัวบ่อย ๆ ซึ่งเป็นสัญญาณของความเครียด ความเบื่อหน่าย หรือไม่สบายตัว มักถูกมองเป็นเพียง "ความดีร้าย" และเป็นตัวปัญหา จะเห็นว่าม้าถูกควบคุมด้วยวิธีคิดประโยชน์นิยม (utilitarian framework) ที่มีมนุษย์สั่งการ

Adelman & Thompson (2017) กล่าวว่าแนวโน้มโลกปัจจุบัน การใช้งานม้าค่อย ๆ เปลี่ยนจากการใช้แรงงานม้า (work horse) ไปสู่การใช้ม้าเพื่อกีฬาและสันทนาการมากขึ้น (sport horse) ในสถานการณ์นี้ ม้าถูกทำให้เป็นสินค้าเพื่อใช้ประโยชน์ในระบบทุนนิยมและเสรีนิยมใหม่อย่างชัดเจน ม้ากำลังตกอยู่ภายใต้การทำงานที่เหน็ดเหนื่อยเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ซึ่งได้รับประโยชน์เป็นตัวเงิน แต่ม้ากำลังอ่อนแรง แม้ว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และม้าจะมีความคงที่มาโดยตลอดในประวัติศาสตร์ แต่รูปแบบการสร้างและการให้คุณค่าต่อปฏิสัมพันธ์เหล่านั้นกลับมีความแตกต่างกันอย่างมาก เห็นได้จากการใช้ม้าเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูง การแสดงอำนาจความเป็นชาย ความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างแรงงานในฟาร์มม้ากับนายทุน เป็นต้น ม้าจึงเปรียบเสมือนผู้แบกรับภาระอันหนักอึ้งในโครงสร้างอำนาจที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์อื่น

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ ผู้จัดการฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ
ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เอกสารอ้างอิง

- Adelman, M. & Thompson, K. (Eds.). (2017). *Equestrian Cultures in Global and Local Contexts*. Berlin: Springer Nature.
- Anthony, D. W. (2007). *The Horse, the Wheel, and Language*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Anthony, D. W. (2023). "The Yamnaya Culture and the Invention of Nomadic Pastoralism in the Eurasian Steppes". In Kristiansen, Kristian; Kroonen, Guus; Willerslev, Eske (eds.). *The Indo-European Puzzle Revisited (1 ed.)*. (pp. 13–33). Cambridge: Cambridge University Press.
- Azzaroli, A. (1975). Two Proto-historic Horse Skeletons from Swāt, Pakistan. *East and West*, 25 (3/4), 353–357.
- Boot, M., & McGreevy, P. D. (2015). The X files: Xenophon re-examined through the lens of equitation science. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research*, 8(5), 367–375.

- Budiansky, S. (1997). *The Nature of Horses*. New York: Free Press.
- Bukalov, A. V. (2024). About ancient horse riders - imaginary and real (Commentary to the article "First bioanthropological evidence for Yamnaya horsemanship" by Martin Trautmann et al.) Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/378902416_About_ancient_horse_riders_imaginary_and_real_Commentary_to_the_article_First_bioanthropological_evidence_for_Yamnaya_horsemanship_by_Martin_Trautmann_et_al
- Clutton-Brock, J. (1987). *A Natural History of Domesticated Mammals*. London: British Museum of Natural History.
- Hämäläinen, P. (2003). The Rise and Fall of Plains Indian Horse Cultures. *The Journal of American History*, 90(3), 833-862.
- Korkmaz, E. (2025). Subjectivity of Horses and Postmodern Anthropology: A Critical Essay. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(25), 226-247.
- Lawrence, E. A. (1985). *The horse in crow Indian culture, past and present hoofbeats and society: Studies of human-horse interactions* (pp. 1-57). Bloomington: Indiana University Press.
- Lau, Allison; Lei Peng; Hiroki Goto; Leona Chemnick; Oliver A. Ryder & Kateryna D. Makova (2009). Horse Domestication and Conservation Genetics of Przewalski's Horse Inferred from Sex Chromosomal and Autosomal Sequences. *Molecular Biology and Evolution*, 26 (1), 199-208.
- Levine, M. A. (2005). Domestication and early history of the horse. In D. S. Mills & S. M. McDonnell. (Eds.) *The Domestic Horse: The Origins, Development, and Management of its Behaviour*. (pp. 5-11). Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, Y. et al. (2020). Early evidence for mounted horseback riding in northwest China. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117 (47), 29569-29576.
- Librado, P. et al. (2021). The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes. *Nature*, 598 (7882), 634-640.
- Librado, P. et al. (2021). The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes. *Nature*, 598 (7882), 634-640.
- Linduff, K. M. (2003). A walk on the wild side: late Shang appropriation of horses in China". In Levine, Marsha; Renfrew, Colin; Boyle, Katie (Eds.). *Prehistoric Steppe Adaptation and the Horse*. (pp. 139-162). Cambridge: McDonald Institute.
- Mire, S. (2008). The Discovery of Dhambalin Rock Art Site, Somaliland. *African Archaeological Review*, 25 (3-4), 153-168.
- Nyland, A. (1993). *The Kikkuli Method of Horse Training, Kikkuli Research*. Smith and Stirling.
- Outram, A. K.; et al. (2009). The Earliest Horse Harnessing and Milking. *Science*, 323 (5919), 1332-1335.

- Patton, P. (2003). Language, power and the training of horses. In C. Wolfe (Ed.), *Zoontologies: The question of the animal* (pp. 83–99). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Seymour, D. J. (2013). Horse Herd Size and the Role of Horses among the Mescalero Apache: A Response to Osborn. In E. J. Brown, C. J. Condie & H. K. Crotty. (Eds.). *From the Pueblos to the Southern Plains.* (pp.141-146). Albuquerque: Archaeological Society of New Mexico.
- Smith, S. (2015). Dancing with Horses: The Science and Artistry of Coenesthetic Connection. In N. Carr & J. Young (ed.), *Domestic Animals and Leisure* (pp. 216–240). London: Routledge.
- Tally, G. (2017). The Gunpowder Games: Traditional Equestrianism as Moroccan Invented Heritage Tourism. In Adelman, M. & Thompson, K. (Eds.). (2017). *Equestrian Cultures in Global and Local Contexts*. Berlin: Springer Nature.
- Taylor, W. T. (2024). When Horse became Steed. *Scientific American*, 331 (5), 24–30.
- Taylor, W. T. T. & Barrón-Ortiz, C. I. (2021). Rethinking the evidence for early horse domestication at Botai". *Scientific Reports*, 11 (1), 7440.
- Thompson, K., & Birke, L. (2014). The horse has got to want to help: Human-animal Habituses and networks in amateur show jumping. In J. Gillett & M. Gilbert (Eds.), *Sport, animals, and society* (pp. 69–84). New York: Routledge.
- Trautmann, M. et al. (2023). First bioanthropological evidence for Yamnaya horsemanship. *Science Advances*, 9(9), eade2451.
- Weinstock, J. et al. (2005). Evolution, systematics, and phylogeography of Pleistocene horses in the New World: a molecular perspective. *PLOS Biology*, 3(8), e241.
- Wissler, C. (1914). The Influence of the Horse in the Development of Plains Culture. *American Anthropologist*, 16(1), 1-25.